

Імантс Зіеданіс

...маці-зямля выпрабоўвае мяне:
не хлусі, кажа, глядзі ў вочы.
Я гляджу бульбе ў вочы...

Эпіфаніі

111

Да прадметаў прыліпаюць нашыя якасці. Мы надзяляем іх імі. Сам прадмет – ні радасны, ні адзінокі. Мы надзяляем яго адзінотай.

Калі ты сыходзіш з дому, у якім ты адзінокі, адзінота ў ім застаецца, і, калі ты прыходзіш, яна цябе ўжо чакае. Адзінокія фатэлі і падушкі. Адзінокія падсвечнікі.

Губная памада таксама адзінокая.

Але самыя адзінокія – вакзальныя дзверы.

Часам мне здаецца, што ўсе прадметы калісьці былі жывымі істотамі, якія памерлі ад адзіноты.

1976.

111

Сьвятлу ў вочы і дажджу ў твар, валуну, што адціскае табе ногі – не адказаць.

Не адказаць і поклічу ў лесе, хваляю ля каменю,

*Пераклад
з латышскай
Андрэя ГУЦАВА.*

яблыку, што падае – не адказаць.

Шынам, што круцяцца, млынам, што гурчаць, ветру ў жыце – не, таксама не.

Глядзець і чакаць, што гэта такое, хто там ідзе, ядловец пляцецца па нагах, газета лезе ў вочы – што гэта такое, хто там ідзе – так хочацца адказаць – што гэта такое, хто там ідзе – не, яшчэ не адказаць.

1978.

|||

1.

Мы – дахавыя людзі. У нас няма ні печы, ні цэнтральнага ацяплення. Сонца награвяе бляху, і на ёй мы грэемся. А яшчэ мы грэемся ў дыме каміноў. Унізе жыццё іншае. Пра гэта сьведчаць гук у коміне і зламаныя фатэлі на гарышчы, якія бачым праз вакенца ў даху. Там, унізе, тыя сядзяць на крэслах і сядзяць цяжка.

Кажуць, што яшчэ пад імі ёсьць падмуркавыя людзі, і яны – як быццам яшчэ больш сапраўдныя.

2.

Мы ёсьць тыя – падмуркавыя людзі. Мы сашчапіліся, як камяні, у чатырохкутнікі і ў правільныя квадраты і трымаемся разам. Мы не падыхваемся вышэй, чымсьці на няпоўны метр, ад зямлі, і таму мы ня падаем. Мы ня падаем увогуле. Часам зверху сыплецца шкло і кавалкі пенапласту – над намі будуюцца. Падчас вайны, калі разбураецца гэты лёгкі сьвет, мы – склепы. Мы – сховішчы. Мы ахоўваем дзяцей і бульбу да вясны. І не забывайцеся, што мы захоўваем катаў і прылады дзеля катаваньняў.

Над намі будуюцца. Там жывуць іншыя людзі.

Пра іх мы даведваемся па папяросных недапалках, нейкіх выкінутых кветках пад вакном, смуродзе за рогам дому. Але над імі жывуць дахавыя людзі. І тыя – як быццам яшчэ больш сапраўдныя.

Адзін калісьці зваліўся з даху і стагнаў тут ля падмурку, пакуль не памёр – нам ня выпала часу паразмаўляць.

1975.

|||

Прынамсі, сонца. Калі ўжо анічога не прызначана здабыць. Нічога табе не належыць. Ніхто нічога не дае. І ня дасьць. Няма чаго ўпрошваць. Галеча. Але – прынамсі, сонца. Няхай усяго толькі.

Толькі як. Узімку і ўлетку, увесну таксама. Мае браты таксама гэтак кажуць. Браты па сонцы.

У братоў па зброі ёсьць меч. У братоў напалову – свая палова. Браты па крыві змагаюцца за бацькаву спадчыну. Мы – браты па сонцы. Пытаюцца: што ў нас ёсьць. Прынамсі, сонца!

Усяго толькі. Адно на ўсіх. З-за аднаго – усім. І, калі так падумаць, — дзеля нас. Нешта ўсё-такі. Прынамсі, сонца.

Прынамсі. Наогул жа мала. Глядзіце самі! Адно.

Так, але забыўся сказаць. Гэта – не адна лыжка. Гэта – не адна яблыня. Не салака ж адна – адное сонца! Сонца! Пачынаецца новы шэраг лічбаў. Недалёка зайшлі. Да аднаго. Да, прынамсі, сонца аднаго. Прынамсі.

1992.

111

Хары Лыепіньшчу

А ў тэатральнай зале ня ведаеце бакоў сьвету. Яно дзіўна, што вы не блукаеце. Вы ўздымаецеся і бегаеце паўз куткі, ходзіце па вулках нейкіх гарадоў і ня ведаеце, у якой краіне. Ці трапіце вы назад? Ці ня трапіце вы назад? Вы – як малыя дзеці, вас гэта не цікавіць. Колькі разоў сонца спускалася, гэтаксама вы ня ведаеце.

А потым вы выходзіце з тэатру і заўважаеце Палярную зорку, вам робіцца сумна: вуліца вядзе рыхтык як стрэлка компасу – толькі дадому. І вы заходзіце ў дом, у міскі на стале – тыя ж самыя чатыры бакі сьвету, на паўднёвым краі ўжо сьнег растаў, вы пачынаеце садзіць дрэўцы, усё ў парадку, але яны вырастаюць гольлем на поўдзень, а паўночная палова застаецца рэдкай і неўрадлівай.

А ў тэатры! Там расьце гіганцкае дрэва, якое не расьце ні ў адзін бок, але ва ўсе адразу, бакоў сьвету ня ведаючы. У тэатры ня лічаць час і не вымяраюць прастору. Вы ня можаце сабе ўявіць, як цяжка ў партэры капітану з кампасам на руцэ. Ён адчувае, што гэты карабель нясе нястрымна, але компас тут не працуе, кірунак адліку тут чужы і невядомы. Нейкая магнітная аномалія! І выходзіць з тэатру бедны капітан з затуманенай сьвядомасьцю, і дома доўга глядзіць на компас і на гадзіннік: ня верыць, больш ня верыць ні аднаму, ні другому.

Я бачыў, як у тэатральны купал заблукалі пералётныя птушкі і нікуды не зьяцелі. Быццам скляпеньні тэатральнай столі было тое месца, куды яны ляцелі вечно і цяпер яго знайшлі.

Ёсьць такое месца на сьвеце, якое месцам наогул нельга назваць. Бо бакі сьвету тут невядомыя. Вы толькі адчуваеце, што сюды ляцяць пералётныя птушкі.

1978.

111

Сын бездапаможна тануў. Тапіўся. Тут, у палонцы, якую прасеклі жыцьцярадасныя аматары падлёднага лову. Сын тапіўся. Над вадой яшчэ трапяталі ягонныя валасы.

У апошнюю хвілю прыбегла маці. Яна пасьпела схапіць сына за валасы і выцягнула з вады. Уратаваны! Невыказальная пяшчота ахапіла матчына сэрца, і яна, усё яшчэ валасы сына ў руках трымаючы, стала ў замілаваны плакаць. Навошта ты так зрабіў? Сын раскінуў рукі на лёдзе па краях палонкі і нагбом глытаў паветра. Ён паглядзеў на маці, якая плакала. Нешта такое ён ужо бачыў: тым разам, альбо ў пазатым,

маці таксама яго выцягнула, уратавала, не дазволіла ўтапіцца. Ён таксама ведаў, што маці цяпер скажа. Яна скажа, каб ня кроіў яе сэрца. Яна скажа, каб ніколі больш, ніколі, ніколі больш не хаваў галаву пад ваду. Можа, яна пакладзе ля краю палонкі адпрасаваную белую кашулю, толькі што купленыя манжэтныя гузікі і дзесяць рублёў грошай і потым, паглядзіўшы мокрую, абледзянелую галаву сына, сыдзе.

У цябе няма цыгарэты?

У маці была цыгарэта. Яна не паліла, але заўсёды ў сумачцы насіла з сабой цыгарэты, – сыну, калі надарыцца выпадак. Усё гэта яна асьцярожна паклала на край палонкі на свой цёплы белы шалік – каб не замёрз, і з палёгкай уздыхнула: якое шчасьце, што я пасьпела ў час! Колькі там засталася...

Ты мне пазвані, сказала яна. Паабячай, што ты мне пазвоніш! І пайшла.

Сын глядзеў, як яна палахліва сваёй старэчай хадой ішла па сьлізкім лёдзе. Там, ля берагу, у чаратах, лёд быў крохкі, яна магла праваліцца; сын хацеў паклікаць, але яна мудра абышла сьцябліны крохкіх чаратоў і, выбраўшыся на бераг, яшчэ махала рукой і штосьці крычала, напэўна – пазвані! – ці нешта падобнае.

Сын глыбока зацягнуўся дымам цыгарэты. Цяпло разьлілося па лёгкіх і павольна дайшло да кончыкаў пальцаў ног там, унізе, дзе цела пад лёдам ледзь адчувальна гайдала падлёдная плынь.

Сыну не дазвалялі патануць. Надзвычай па-чалавечы – не дазвалялі патануць. Ледзьве ён тануў, яго галаву зноў выцягвалі з вады. Але зусім выкараскацца наверх сын ня мог, неяк не ставала сілы. Пару разоў сын хацеў папрасіць маці. Нешта большае, чым цыгарэты, можа, нейкую палку ўпоперак палонкі. Але зразумеў, што маці наогул ня бачыць. Яна бачыць толькі ягоную галаву, што тут, над вадой. І ён так і не папрасіў. Яна гладзіла сынаву галаву, а сынавы ногі гладзіла падлёдная плынь. Было ўжо, напэўна, звыкла.

І дзяўчаты калісьці таксама прыходзілі. Яны думалі, што гэта стыль такі, распрануліся да купальнікаў і залезьлі ў палонку побач, потым выцерліся махровым ручніком і, выпраменьваючы здароўе, сышлі.

Там маці яшчэ стаяла на беразе і, напэўна, думала: ісьці ці не ісьці. Сын бестурботна памахаў: ідзі сабе, ідзі!

Маці зьнікла між дрэваў.

Сын узяў яшчэ адну цыгарэту, паглядзеў на сьляды на ўзгор’і і яшчэ раз глыбока зацягнуўся дымам. Мерзьлі локці.

Якія мы дурныя, падумаў ён. Якія дурныя. І адпусьціў рукі з краю палонкі.

1976.

Я сказаў, што думаю так і так.

Ён сказаў, што іншыя так ня думаюць.

Я сказаў, што гэта ўсё-такі трэба рабіць. Ён сказаў, што іншым гэта зараз ня трэба рабіць.

Я спытаўся, хто ж будзе рабіць?

Ён сказаў: калі хтосьці нешта робіць, дык гэта ня значыць, што і іншыя павінны так рабіць.

Я сказаў: як тады рабіць? Рабіць самому?

Ён сказаў: у іншых няма чаго пытацца! Кожны робіць сваё, няма чаго чакаць ад іншых.

Я сказаў, што гэта ўсё на карысьць людзей.

Ён сказаў, што іншыя – таксама людзі.

Я хацеў ведаць, хто тыя іншыя, што яны робяць.

Ён сказаў, што іншыя і самі ведаюць, што робяць.

Я сказаў: ну, няхай тыя іншыя робяць, што хочуць, я сваё зраблю.

Ён сказаў: іншыя – таксама ня дурні.

Я зразумеў, што я цяпер павінен пачувацца вінаватым. І спытаўся: камусьці нешта трэба? Можа, ад мяне?

Ён сказаў: тут ужо мая справа, што і іншым трэба.

Я спытаўся: колькі ім трэба? Колькі яны хочуць? Ну, колькі? (Я толькі зразумеў, што ад гэнага іншага іншыя нічога не атрымаюць).

Мы стаялі двое – адзін насупраць аднаго. А недзе былі нейкія – іншыя.

Мяне апанавала боязь іншых. Ён свайго дасягнуў.

І я зноў хацеў спытацца: ці шмат трэба? Колькі ўсё ж? Колькі іх?

1992.

111

Тры разы нарадзіцца ў адным разе, тройчы нарадзіцца адразу. Тройчы ўзяць імя, тройчы звацца Яніс. Трох бацькоў шанавець, на трох золках прачынацца. Трыма ратамі есьці, трыма вачыма бачыць і ацэньваць, і трыма скокамі пераскочыць праз магілу.

У каго адна рука, той таксама шчаслівы. У каго тры рукі, той тры разы косіць. Тры каласы ў коласе, на гербе тры Рыгі, і тройчы бласлаўлены, тройчы пракляты. Тры цені кідаю, трыма пальцамі – дуля.

Тры помнікі Волі.

Тры латышы мы, больш няма. Утрох мы, – ну, і дзеля пачатку хопіць. Бо разы тры народзяцца ў адным разе, тройчы народзяцца адразу.

Тры, тры і тры – дзевяціпрамянёвая зорка.

Не нарадзілася яшчэ дзевяціпрамянёвая зорка.

1994.

111

Мяне расчульвае чалавек, які падае. Чаму ён саромеецца? Чаго яму няёмка? Так сарамліва глядзіць вакол. І кудысьці спаўзае на самы краёчак.

Святла саромеецца?

Так, у цемры было б ня сорамна ўпасьці. Цемра – больш разумее.

Святло чалавека запалохала. Гэта кепска, што святло сьмяецца, калі чалавек падае. Сорам цяляці, што ня можа ўтрымацца на зіхоткім лёдзе. Сорам кавалеру, калі пасьлізьнецца на паркеце ў Венскім вальсе. Сорам перад святлом. Сорам бедуіну, што не вытрымлівае пякельнага сонца ў пустэльні і падае. Гэта кепска, што святло якраз у той момант сьмяецца.

Цемра – больш далікатная. Я падаю ўніз, туды, у ніжнюю цемру, і хвілю не ўстаю, чакаю. Не, ніхто не сьмяецца. Тут – мая старажытнадзяцінная цемра. І мне ня сорамна ад святла там, уверсе і ў сьцягах. Я, ніжні сын: я разумею цемру пад падэшвамі і ў колавых вобадах.

Я разумею, рыхтык як кола разумее. Калі кропка яго вобаду – ці то я, ці то іншы – па крузе падымаецца ўверх, на святло, і апускаецца ўніз, і праходзіць праз бруд, і – зноў. Я – дзіця вобаду. Што падымаецца з цемры і падае. Я не саромеюся святла – і дзіця цемры мая сьвядомасьць. Мы – ня дзеці колавых сьпіцаў, што не адчуваюць бруд вобаду, ня дзеці восі, што жывуць толькі на святле. Я – дзіця вобаду. І ў мяне ёсьць тыя, што сьмяюцца з мяне.

1992.

111

Елкі вяршалінамі аруць аблокі. У разараных аблоках я сею жыта. Гэта мая жытнёвая зямля. Наадварот прарастае і наадварот адцьвітае, наадварот жну, і зерне сыплецца наадварот. Наадварот кружацца камяні млыну. Наадварот цеста месяцць, і наадварот цеста закісае.

У нашай сям’і наадварот любяць. Мы пагладжваем пяткі ног дзеткам сваім, ніхто з нас не чакаў, каб шчокі лашчылі.

Маці-зямля, бач, выпрабоўвае мяне: не хлусі, кажа, глядзі ў вочы. Я гляджу бульбе ў вочы, і ўсё правільна: яе пасадзяць, яна выцягнецца карэньнем у паветра, і на ветры будуць калыхацца маленькія бульбінкі.

Тапелец вываліўся з вады і ўпаў у лодку.

І слоіку я завязваю дно.

Зараз на мяне будуць крычаць тыя, з аднолькавымі языкамі. Але кажаны сьпяць нагамі ў паветра, і ракі прагрэсуюць гэтак, як і мы.

Усё гэта было б цудоўна, калі б не было так абмежавана: толькі дзьве дзіркі – лезь уперад ці назад. Усё аднолькава. Аднолькавае аднолькава і наадварот аднолькава. Душа гэтага ня можа вынесці. Таму й паміраем. Каб патрапіць вонкі.

1980, 1990.

